

АВТ
186

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЛУСКАТОВА ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 343.98 : 343.615

РОЗСЛІДУВАННЯ
УМИСНИХ ТЯЖКИХ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ,
ЩО СПРИЧИНИЛИ СМЕРТЬ ПОТЕРПІЛОГО

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Дніпропетровськ – 2015

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Протидія злочинам проти життя та здоров'я особи є одним з важливих, хоча і складних, завдань, що стоять перед органами внутрішніх справ. Умисні тяжкі тілесні uszkodження, що спричинили смерть потерпілого, входять до числа тяжких злочинів, вчинення котрих та ступінь запобігання ним завжди викликають відповідний резонанс у суспільстві, вимагаючи від правоохоронців адекватних дій у вигляді кваліфікованого й об'єктивного розслідування з метою притягнення винних до відповідальності.

Статистичні дані свідчать, що приблизно кожне четверте умисне тяжке тілесне uszkodження призводить до смерті потерпілого. Так, за даними Міністерства внутрішніх справ, із зареєстрованих у 2008 році 5055 умисних тяжких тілесних uszkodжень 1633 випадків закінчились смертю потерпілого, у 2009 р. вчинено відповідно 4141 та 1118 злочинів, у 2010 р. – 3777 та 999, у 2011 р. – 3441 та 848, за майже 11 місяців 2012 р. – 3065 та 724. За даними Генеральної прокуратури України, із зареєстрованих у 2013 році 3026 умисних тяжких тілесних uszkodжень 796 випадків закінчились смертю потерпілого, у 2014 р. – відповідно 3132 та 763, а за 6 місяців 2015 р. – 1213 та 318. На необхідність покращення якості розслідування зазначеного виду діянь певним чином вказує число нерозкритих злочинів, зокрема у 2008 р. – 104, 2009 р. – 83, 2010 р. – 98, 2011 р. – 79, 11 місяців 2012 р. – 88; а також кількість кримінальних проваджень, в яких особі було повідомлено про підозру (у 2013 р. – 705 з 796, у 2014 р. – 627 з 763, за 6 місяців 2015 р. – 279 з 318). Підвищенню ефективності розкриття злочинів не в останню чергу сприяє наявність чітких, максимально конкретних, вироблених наукою та апробованих на практиці криміналістичних рекомендацій.

Теоретичним підґрунтям дослідження стали роботи вітчизняних та зарубіжних науковців в галузі криміналістики та кримінального процесу: Ю.П. Аленіна, К.В. Антонова, В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, В.Д. Берназа, В.В. Бірюкова, В.К. Весельського, А.Ф. Волобуєва, В.Г. Гончаренка, В.Я. Горбачевського, В.А. Журавля, А.В. Ішенка, В.О. Коновалової, Н.І. Клименко, В.К. Лисиченка, В.В. Лисенка, О.М. Литвинова, Є.Д. Лук'янчикова, В.Г. Лукашевича, О.Ф. Кобзаря, Г.А. Матусовського, Є.Р. Россинської, М.В. Салтєвського, О.С. Сاینчина, Р.Л. Степанюка, В.М. Тертишника, В.В. Тіщенко, К.О. Чаплинського, С.Н. Чурилова, В.Ю. Шепітька, Н.Г. Шурухнова, М.П. Яблокова та ін.

Протягом тривалого часу вченими приділялась увага питанням розслідування умисних тілесних uszkodжень. Розв'язанню зазначеної проблеми сприяли роботи В.В. Вандишева, Л.Д. Гаухмана, Н.І. Гуковської, В.О. Ледашева, М.Г. Матвєєва та інших науковців. В Україні на дисертаційному рівні в цьому напрямку С.О. Сафроновим (1999 р.), В.Г. Дрозд (2009 р.), В.В. Логіною (2012 р.) проведено дослідження, які були присвячені розслідуванню умисних тілесних uszkodжень різних ступенів

тяжкості та зробили вагомий внесок у розробку окремих криміналістичних методик.

Проте цілий ряд питань залишається дискусійним і потребує комплексного розгляду та вирішення. Слід зазначити, що на дисертаційному рівні дослідження стосовно розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого, в Україні не проводились, але існує нагальна необхідність формування відповідних криміналістичних рекомендацій, що й обумовило вибір та актуальність теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до п. 15, 25 додатку 4 до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010-2014 рр., затвердженого наказом МВС України від 29.07.2010 № 347; п. 7.24 додатку 7 до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 рр., затвердженого наказом МВС України від 16.03.2015 № 275; Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 № 1209-р, та у межах загальноуніверситетської наукової теми «Теорія і практика застосування кримінально-правових і кримінально-процесуальних норм, кримінологічних, криміналістичних заходів протидії злочинності в Україні органами внутрішніх справ» (державний реєстраційний номер 0112U003551), затвердженої 28.05.2012, й загальнокафедральної наукової теми кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії «Криміналістичне забезпечення досудового розслідування», затвердженої 12.02.2015.

Тему дисертації затверджено вченою радою Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ 27 грудня 2012 року (протокол № 4).

Мета і задачі дослідження. *Мета* дослідження полягає у розробленні на базі загальних засад криміналістичної методики, результатів аналізу й узагальнення судово-слідчої практики основ методики розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені та вирішені такі *задачі*:

- розробити структуру криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого;
- визначити криміналістично вагомі ознаки особи злочинця та мотиви його дій;
- виділити та класифікувати типові способи, знаряддя та засоби вчинення діянь досліджуваної категорії;
- визначити обстановку, місце й час здійснення злочинів даного різновиду; особливості їх слідової картини; ознаки осіб, що стають жертвами таких посягань;
- виділити типові слідчі ситуації, котрі складаються на стадії досудового розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть

потерпілого, та розробити програми дій слідчого, спрямовані на вирішення цих ситуацій;

- визначити особливості тактики провадження окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів вказаної категорії;

- виділити специфіку призначення судових експертиз при розслідуванні таких посягань.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку із заподіянням умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого, та діяльність правоохоронних органів з їх розслідування.

Предметом дослідження є розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого.

Методи дослідження складають комплекс загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, обраних відповідно до поставлених у роботі мети і задач, з урахуванням об'єкта і предмета дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є загальний *діалектичний метод*, а також сукупність інших методів і прийомів наукового пізнання. Їх практичне застосування визначається системним підходом, що надає можливість досліджувати проблеми в єдності їх соціального змісту і юридичної форми. Так, використання *методів формальної логіки* дозволило детальніше усвідомити сутність основних ознак особи злочинця, властивостей, що характеризують особу жертви (підрозділи 1.2, 1.4). *Системно-структурний метод* застосовувався при визначенні структури криміналістичної характеристики досліджуваного різновиду злочинів, класифікації способів їх скоєння, системи даних щодо матеріальних слідів їх учинення (розділ 1), а також при розробці системи типових слідчих ситуацій та програм з їх вирішення (підрозділи 2.1, 2.2). *Соціологічний метод* використовувався при анкетуванні слідчих та працівників інших підрозділів органів внутрішніх справ й вивченні результатів для використання їх у дослідженні (підрозділи 1.2, 1.3, 1.4, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2). *Статистичний метод* застосовувався для узагальнення отриманих емпіричних даних і аналізу статистичної звітності.

Правову базу дослідження складають Конституція України, закони України, укази Президента України, постанови Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, пленумів Верховного Суду України, що регулюють суспільні відносини у сфері розслідування та попередження злочинів, відомчі та міжвідомчі нормативно-правові акти.

Емпіричну базу дослідження становлять результати аналізу та узагальнення матеріалів 278 архівних кримінальних справ та вироків судів з різних регіонів держави за період 2003-2013 років; відомості статистичної звітності МВС та Генеральної прокуратури України за 2008-2015 рр.; зведені дані анкетування 695 переважно слідчих та працівників інших підрозділів правоохоронних органів з Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Запорізької, Київської, Луганської, Львівської, Полтавської, Харківської та Черкаської областей.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що за характером і змістом розглянутих питань дисертація є першим в Україні монографічним дослідженням, у якому комплексно та цілісно розглянуто проблеми розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого, сформульовано низку наукових положень, висновків і рекомендацій, які у своїй сукупності мають певний ступінь наукової новизни, зокрема:

вперше:

- розроблено структуру криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого, до якої включено такі елементи: особа злочинця; мотиви; способи підготовки, учинення та приховування; обстановка, місце й час; слідова картина злочину; особа жертви;

- надано характеристики особи, яка заподіює злочини досліджуваної категорії, та жертви, на яку спрямовано ці посягання; вони співпадають за ознаками: це чоловіки, місцеві мешканці, не працюють та не навчаються, середньо розвинені фізично, обидва були в стані алкогольного сп'яніння;

- розроблено систему типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого, які виділено за такими підставами: можливості отримання від жертви інформації про подію; відповідно до ступеня інформованості щодо особи жертви; відповідно до ступеня інформованості щодо особи злочинця;

удосконалено:

- систему типових способів підготовки, учинення та приховування умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого, та класифіковано їх за формою діяння, методом впливу, кількістю способів тощо;

- систему даних щодо основних матеріальних слідів, котрі деталізують картину учинення злочину через розподіл на основні категорії: сліди, в яких відображаються дії правопорушника; сліди, в яких відображаються дії жертви;

- типові слідчі ситуації подальшого етапу розслідування, які виділено відповідно до позиції підозрюваного щодо визнання ним вини чи бажання давати показання;

- програми дій слідчого, спрямовані на вирішення типових слідчих ситуацій початкового та подальшого етапів розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого;

дістало подальшого розвитку:

- положення щодо дослідження обстановки при побудові криміналістичної характеристики злочину шляхом аналізу часових (час доби, день тижня, пора року) та просторових (тип населеного пункту, територія вчинення діяння) ознак;

- дослідження мотивів дій особи, яка учиняє умисні тяжкі тілесні ушкодження, що спричиняють смерть потерпілого, та їх значення для побудови версій щодо злочинця;

- положення щодо тактичних особливостей проведення допитів осіб з різним процесуальним статусом при розслідуванні злочинів досліджуваної категорії;

- положення щодо тактичних особливостей організації та проведення слідчого експерименту для визначення обставин, механізму учинення умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого;

- особливості призначення окремих видів судових експертиз при розслідуванні таких злочинів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що викладені в роботі висновки і пропозиції можуть бути використані у:

- правотворчій діяльності – для вдосконалення відомчої нормативно-правової бази щодо розслідування злочинів (акт впровадження ГСУ МВС України від 19.05.2015);

- правозастосовній сфері – у діяльності правоохоронних органів щодо кримінальних проваджень за фактами умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого (акти впровадження СВ ДМУ ГУМВС України в Дніпропетровській області від 12.03.2015; УКР ГУМВС України в Дніпропетровській області від 05.03.2015);

- науковій діяльності – під час проведення наукових досліджень, спрямованих на розробку і вдосконалення методик розслідування окремих видів злочинів (акт впровадження Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 25.03.2015);

- навчальному процесі – при підготовці підручників і посібників з кримінального процесу, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності, розробці текстів лекцій і навчально-методичних матеріалів, проведенні семінарів і практичних занять з цих дисциплін (акт впровадження Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 25.03.2015).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною завершеною науковою працею. У співавторстві з О.В. Лускатовим опубліковано наукову статтю «Мотиви дій особи у складі криміналістичної характеристики злочину», в якій дисертант розкрив питання щодо присутності мотивів дій злочинця як елементу криміналістичної характеристики злочинів, зокрема й умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого; визначено умови, за яких така присутність може бути визнана доцільною. Ідеї та розробки, які належать співавтору наукової публікації, у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Викладені у дисертації результати наукового дослідження оприлюднені на науково-практичних конференціях та семінарах: «Впровадження нового Кримінального процесуального кодексу України в правоохоронну діяльність та навчальний процес: досвід та шляхи удосконалення» (Харків, 2013), «Актуальні проблеми правоохоронної діяльності та юридичної науки» (Дніпропетровськ, 2013), «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в умовах євроінтеграції»

(Дніпропетровськ, 2013), «Права людини: теорія, реальність, перспективи» (Дніпропетровськ, 2013), «Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні» (Дніпропетровськ, 2014), «Теорія та практика протидії злочинності в сучасних умовах» (Львів, 2014), «Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики» (Харків, 2014), «Актуальні питання теорії та практики криміналістичної науки» (Київ, 2015).

Публікації. Основні положення дисертації викладено у шести наукових статтях, опублікованих у п'яти фахових виданнях України з юридичних наук та зарубіжному науковому виданні, восьми тезах доповідей на науково-практичних конференціях і семінарах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які охоплюють вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 282 сторінки, з яких 190 сторінок основного тексту. Список використаних джерел складається з 239 найменувань і займає 29 сторінок, 6 додатків викладено на 63 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, висвітлено ступінь вивчення проблеми, зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами, визначено мету, задачі, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи, теоретичне і емпіричне підґрунтя дисертаційного дослідження, сформульовано наукову новизну, підкреслено наукове і практичне значення одержаних результатів, подано відомості про наукові публікації, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Криміналістична характеристика умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого» складається з чотирьох підрозділів, в яких розглянуто структуру та зміст елементів криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого. У своїй сукупності та взаємозв'язку вони є джерелом інформації, здатною бути використаною для висунення версій в ході розслідування діянь зазначеного різновиду.

У підрозділі 1.1 «Структура криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого» на підставі аналізу поглядів науковців, які досліджували проблеми визначення типів й змісту окремих криміналістичних методик, формування складу криміналістичних характеристик окремих видів злочинів проти життя та здоров'я особи, зокрема й тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, доведено, що сукупність рекомендацій з розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, котрі спричинили смерть потерпілого, у комплексі з криміналістичною характеристикою даної категорії діянь представляє собою підвидову криміналістичну методичу, в основу виділення якої покладено

кваліфікуючу ознаку у вигляді настання смерті потерпілого, окреслену у ч. 2 ст. 121 КК України.

До структури криміналістичної характеристики вказаного різновиду злочинів включено такі елементи: особа злочинця; мотиви; способи підготовки, учинення та приховування; обстановка, місце й час; слідова картина злочину; особа жертви. В процесі побудови зазначеної категорії з'ясовано, що науковці не мають єдиного підходу стосовно використання термінів «потерпілий» чи «жертва» для визначення відповідного елементу криміналістичної характеристики. Враховуючи надану у ст. 55 КПК України можливість щодо визнання потерпілим у випадку смерті особи когось із числа її близьких родичів чи членів сім'ї, з метою уникнення термінологічної плутанини для користувачів розробленої криміналістичної характеристики дисертантом як назву її елементу запропоновано «особа жертви». Спираючись на думку О.Н. Колесніченко про те, що у криміналістичних характеристиках окремих видів діянь зв'язок «мотив-злочинець» розробляється при множині перших, визначено, що умисні тяжкі тілесні ушкодження зі смертю потерпілого спричиняються за наявності одного чи декількох одночасно мотивів з низки потенційно можливих, а тому «мотиви» як елемент пошукової спрямованості введено до складу криміналістичної характеристики вказаного виду діянь.

У підрозділі 1.2 «Особа та мотиви дій злочинця» наголошено, що формування криміналістично вагомих ознак особи злочинця, який заподіює умисні тяжкі тілесні ушкодження, що призвели до смерті потерпілого, доцільно здійснювати узагальненням даних про основні фізичні, біологічні, соціальні, демографічні, психічні та психологічні властивості винних осіб, в тому числі: психічні аномалії; наявність співучасників злочину; вчинення діяння в стані сп'яніння; перебування на обліку у нарколога, психіатра; наявність судимості.

Результати вивчення архівних справ свідчать, що злочини вказаного різновиду переважно (88,8%) учиняються чоловіками. Найбільш криміногенну групу складають особи у віці 30-39 років (33,8%), дещо менше – 19-29 (24,8%) та 40-49 (21,2%). Подібна тенденція зберігається при розподілі суб'єктів за статевою ознакою, найбільшу кількість злочинів даного виду вчиняють чоловіки та жінки віком від 19 до 49 років. Більшість з них є місцевими мешканцями (90%), що мають власне житло (60,1%), але при цьому не працюють і не навчаються (69,1%). Переважно винні, незалежно від статі, перебувають під впливом алкоголю (78,8%) та діють самостійно (83%).

Злочинці частіше мотивовані ворожнечою до жертви (64,6%), рідше мають місце інші мотиви: корисливий (13%), хуліганський (10,1%), ревності (6,1%), помста (4%), страх (2,2%). Складність визначення мотиву в діях особи може обумовлюватись наявністю одночасно декількох їх різновидів або поступовим переходом від однієї мотивації до іншої. Разом з тим встановлення мотиву сприяє висуненню версій та розшуку злочинця.

У підрозділі 1.3 «Способи підготовки, учинення та приховування умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого» на базі вивчення справ, узагальнення даних анкетування правоохоронців, аналізу думок науковців дисертантом доведено, що при вчиненні діянь досліджуваного різновиду злочинці часто використовують неповні за структурою способи (підготовка не проводиться у 86,6% випадків, приховування – у 27%).

Чоловіки зрідка (13,4%) здійснюють підготовку злочину, на відміну від жінок (0%). Серед її способів використовуються: вибір жертви (4%), підбір співучасників (4%), розробка плану злочину (2,2%), відшукування, пристосування й підготовка зброї чи інших знарядь (2,2%), розподіл ролей між співучасниками (1%).

Для кращого упорядкування змісту даного елементу криміналістичної характеристики проведено класифікацію різновидів способів, знарядь та засобів учинення умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого: 1) за формою діяння; 2) за методом діяння; 3) за методом впливу; 4) за кількістю способів; 5) за цільовим призначенням знарядь та засобів; 6) за порядком підготування, отримання та застосування знарядь і засобів.

У результаті вивчення справ з'ясовано, що як одиничні види способів злочинці переважно використовували нанесення жертві ударів різними частинами тіла (54%), застосовували «випадкове знаряддя» (19,7%) та кухонний інструмент (9%). Всі комплексні способи виявлено в сукупності з нанесенням ударів частинами тіла, а саме: удари головою жертви о тверду поверхню – 2,9%, стрибання на потерпілого, що лежить, – 1%, застосування «випадкового знаряддя» – 9%.

Найчастіше приховування злочинів досліджуваного виду здійснювалось поширенням неправдивої або частково перекрученої інформації (34,9%) та замовчуванням факту злочину чи своєї участі в ньому (26,1%). Повне чи часткове знищення матеріальних джерел інформації відбувалось рідко (в цілому у 10,1%, з них: слідів – 4%, знаряддя злочину – 4%, власного одягу – 1%, трупа – 0,7%, речей жертви – 0,4%). Іноді злочинці виїжджали до іншої місцевості (1,5%) та інсценували нещасливий випадок (0,4%).

У підрозділі 1.4 «Обстановка, місце й час, слідова картина та особа жертви» проаналізовано низку ознак, що в зв'язку з даними про способи учинення злочину, особу жертви тощо можуть сприяти висуненню версій, виявленню винного, зокрема: 1) часові характеристики: час доби, день тижня, пора року; 2) просторові характеристики: тип населеного пункту, територія вчинення діяння.

Респонденти вказують, що протягом доби заподіяння умисних тяжких тілесних ушкоджень, котре призводить до смерті потерпілого, частіше відбувається у вечірній (44%) та у нічний (36%) час. Про схожі висновки свідчать і результати вивчення архівних справ (відповідно 51,1% та 20,9%). Найбільша кількість посягань припадає на вихідні або святкові дні (50%),

менша – на п'ятницю або передсвяткові дні (33%); найменша активність зловмисників спостерігається в інші робочі дні тижня (17%). Найчастіше тілесні ушкодження спричиняють на власній території однієї зі сторін конфлікту (61,7%), переважно у житлових приміщеннях (53,4%). Жінки діють виключно на власній чи прилеглій до неї території.

Слідову картину учинення умисних тяжких тілесних ушкоджень, що призвели до смерті потерпілого, запропоновано у вигляді системи даних, де окремо вказано сліди, в яких відображаються дії правопорушника та дії жертви. Додатково на місці події можуть бути вилучені сліди від дій інших осіб, в тому числі очевидців діяння. Їх дослідження здатне забезпечити уточнення в цілому механізмі вчинення злочину, встановлення свідків, якщо ті зникли, намагаючись уникнути зайвих «ускладнень», доведення факту присутності на місці злочину тощо.

Найчастіше правоохоронці на місцях злочинів виявляли сліди біологічного чи іншого походження (45% випадків), з них: сліди крові (39,9%), слини (1,5%), сперми (0,7%), сечі (0,7%), частинки шкірного покриву (1,8%), хімічні плями (0,4%). Нерідкими були випадки вилучення «залишених» об'єктів (25,5%), з них: «випадкове знаряддя» (12,2%); інструменти (8,6%); пляшки (2,2%); особисті речі (1%); холодна (0,7%) та вогнепальна (0,4%) зброя; хімічні речовини (0,4%). На окремих місцях подій взагалі не було виявлено помітних змін в обстановці (16,5%). Сліди-відображення вилучались досить рідко (13%), з них: сліди рук (6,1%), сліди ніг чи взуття (4%), сліди знаряддя (1,5%), мікрооб'єкти (0,7%).

Вивчення матеріалів справ довело, що у 37,8% випадків злочинцю чинився активний спротив жертвою, тому на тілі нападників виявлялися тілесні ушкодження. Для потерпілих були характерними й інші види поведінки: 15,1% з них кликали на допомогу, 21,9% були пасивними, а 25,2% намагались втекти, що обумовлювало появу на їх тілі слідів різної локалізації.

Жертвами злочину найчастіше стають чоловіки (71,2%), рідше – жінки (28,8%). Треба звернути увагу, що злочинці жіночої статі переважно посягають на чоловіків. Потерпілими, як правило, є місцеві мешканці (94,9%), більшість з яких (73%) перебувають у стані алкогольного сп'яніння. Переважно між злочинцем та жертвою наявний певний зв'язок (родинний, спільність інтересів тощо) й тільки у 7,2% випадків вони знайомились незадовго перед подією, а у 9% – взагалі не знали один одного.

Розділ 2 «Основні положення організації та планування розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого» складається з двох підрозділів, у яких розглянуто особливості типових слідчих ситуацій, що формуються на різних етапах кримінального провадження, та відповідні програми дій, спрямовані на їх вирішення.

У підрозділі 2.1 *«Характеристика типових ситуацій, що складаються на стадії досудового розслідування»* дисертант приєднується до позицій вчених щодо необхідності диференціювання типових ситуацій відповідно до

етапів розслідування. Наголошено на доцільності виділення на підставі окремих критеріїв простих за змістом різновидів типових слідчих ситуацій, шляхом варіювання та об'єднання котрих можна утворити більш складну ситуаційну модель, що найбільше співпадатиме з конкретною ситуацією, наявною під час розслідування окремого злочину. Її вирішенню буде сприяти програма зі слідчих (розшукових) та інших дій, сформована на базі об'єднання алгоритмів, створених для опрацювання кожної типової ситуації, включеної до моделі.

Визначено, що на початковому етапі розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого, вагоме значення для формулювання ситуацій мають відомості стосовно: особи жертви, можливості отримання від неї даних про подію, ступеня інформованості щодо особи злочинця. На подальшому етапі треба враховувати ситуації, котрі складаються відповідно до позиції підозрюваного щодо визнання ним вини чи бажання давати показання.

У результаті вивчення архівних справ з'ясовано, що на початковому етапі найчастіше за інші трапляються такі типові слідчі ситуації: у певному місці виявлено труп або особа помирає, не приходячи до свідомості (81,6%); наявна інформація щодо особи загиблого, отримана від певної особи (83,8%); особу злочинця встановлено та його затримано під час або безпосередньо після вчинення злочину (51,1%). На подальшому етапі винна особа переважно цілком (39,9%) або частково (38,8%) визнає свою вину. Невизнання нею вини відбувається нечасто (17,3%), а відмова надавати свідчення – дуже рідко (4%).

У підрозділі 2.2 «Програми дій, спрямовані на вирішення типових слідчих ситуацій» запропоновано зальні версії щодо злочинів досліджуваного різновиду: 1) смерть потерпілого настала внаслідок умисних дій злочинця; 2) здійснено замах на убивство; 3) тілесні ушкодження спричинено умисними діями іншої особи; 4) особа самотійно нанесла собі тілесні ушкодження, що вже призвели чи можуть призвести до настання смерті; 5) тілесні ушкодження чи смерть потерпілого є результатом нещасного випадку.

Проаналізовано типові слідчі ситуації та визначено програми з їх вирішення. Найбільш несприятливою є ситуація, коли у певному місці виявлено труп, або особа помирає, не приходячи до свідомості, – у зв'язку зі складністю початкової кваліфікації діяння, крім висунення версії щодо умисного учинення тяжких тілесних ушкоджень, потребує ще й низки додаткових. Оскільки слідчий позбавлений можливості отримання свідчень про подію від жертви як її безпосереднього учасника, його завданням є пошук інших джерел інформації, для чого рекомендовано: провести огляд місця, де було виявлено труп чи непритомну особу; здійснити огляд трупу; вилучити одяг; відібрати у жертви зразки крові, слини, волосся, слідів рук тощо; вилучити піднігтьовий уміст; допитати свідків, які повідомили про місце знаходження жертви, а якщо заявник невідомий, здійснити заходи з його розшуку; виявити та допитати очевидців події; допитати медиків, які доставляли особу до лікарні та надавали їй допомогу; допитати родичів та

знайомих жертви; призначити судово-медичну експертизу трупа, експертні дослідження піднігтьового умісту, крові, слини чи інших виділень потерпілого; призначити криміналістичні експертизи залежно від слідів, вилучених біля жертви.

У ситуації наявності інформації щодо особи загиблого, отриманої від певної особи, вона може надійти у категоричній чи вірогідній формі, а тому вимагає ретельної перевірки. Її вирішенню сприятиме така програма дій: допитати наявних свідків щодо особи загиблого; здійснити низку розшукових заходів, спрямованих на розширення кола джерел інформації про жертву, її оточення; направити орієнтування з фотографією жертви до відповідного ОВС; провести впізнання трупа; допитати нових свідків; виявити та оглянути документи щодо жертви; провести огляд (за необхідності – обшук) житла потерпілого; перевірити його особистість за криміналістичними обліками.

У разі коли особу злочинця встановлено та його затримано під час або безпосередньо після вчинення злочину, вирішення такої ситуації треба розпочати з допиту цієї особи одразу після огляду місця події; здійснити її освідчування; оглянути та вилучити одяг; отримати зразки волосся, крові, слини чи інших виділень; вилучити піднігтьовий уміст; оглянути знаряддя злочину, якщо його було виявлено у затриманого; за необхідності пред'явити підозрюваного, його речі, знаряддя злочину для впізнання очевидцям, попередньо їх допитавши; провести обшук у житлі підозрюваного, особливо коли подія відбулась у нього вдома; за необхідності провести за його участю слідчий експеримент; за наявності протиріч у показаннях підозрюваного та очевидців провести одночасні допити; перевірити особистість затриманого за криміналістичними обліками; призначити експертизи для ідентифікації об'єктів біологічного походження, виявлених на тілі й одязі жертви, зі зразками волосся, крові та іншими, вилученими у підозрюваного.

Розділ 3 «Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого» складається з двох підрозділів, в яких висвітлено особливості проведення процесуальних дій, що, на думку респондентів, найчастіше надають у розпорядження правоохоронців вагому криміналістичну інформацію.

У підрозділі 3.1 *«Тактика допиту деяких учасників кримінального провадження»* наголошується на значенні цієї слідчої (розшукової) дії в цілому та її окремих різновидів для правильної кваліфікації діяння.

Дисертантом, спираючись на думки В.П. Бахіна, Є.Д. Лук'янчикова та інших науковців, з урахуванням позицій В.В. Логінової, С.О. Сафронова, О.В. Юровських та ін., визначено предмет допиту підозрюваного у безконфліктній ситуації, свідчення якого мають відобразити коло відомостей щодо подій до вчинення злочину, безпосередньо за період його скоєння та після спричинення тілесних ушкоджень. Відповідно, окреслені питання в повному чи обмеженому обсязі можуть бути використані у більш складних ситуаціях допитів таких суб'єктів. Зазначено, що частина інформації від

допитуваного передається без мовлення, а засоби невербальної комунікації досить об'єктивно вказують на його психологічний стан, оцінку ситуації, ставлення до запитань слідчого, демонстрації ним доказів. Останній здатен сприймати зміни у стані допитуваного через низку ознак, а за неможливості це зробити в повному обсязі відеозапис допиту дозволить слідчому зафіксувати невербальну інформацію для її подальшої оцінки та використання.

Визначено, що можливість допитати потерпілого у слідчого з'являється досить рідко (2,2% випадків). Для правильної кваліфікації діяння, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України, зокрема відмежування від убивства, у потерпілого з'ясовують, чи не висловлював нападник прямі погрози його вбити або покалічити, може якимось іншим чином зі слів злочинця він дійшов висновків, що останній хоче спричинити йому тілесні ушкодження, але не прагне його смерті. Обов'язково уточнюють у потерпілого, яким чином йому наносились ушкодження, чи не намагався злочинець поцілити йому у життєво важливі органи або навпаки – удари наносились безладно, аби лише попасти по тілу.

Рекомендовано свідка, який першим виявив загиблого чи вмираючого, допитувати про те, коли, за яких обставин він потрапив на місце події; хто ще був з ним; чи відомий йому потерпілий; чи був той ще живим на момент виявлення, що говорив, чи називав злочинця; ким та що було зроблено для порятунку життя жертви; якщо свідок не застав потерпілого живим, якими були поза трупа та ознаки настання смерті, стан одягу, чи тривала кровотеча; здійснювалось або ні втручання в обстановку місця події до прибуття слідчого, зокрема чи змінювалася поза й місцезнаходження трупа, витиралась кров, пересувались предмети, а коли так, то як і хто це робив.

У підрозділі 3.2 «Особливості тактики слідчого експерименту та призначення окремих видів експертиз» на підставі вивчення матеріалів кримінальних справ визначено, що слідчі експерименти (відтворення обстановки та обставин події) переважно проводились за участю підозрюваного для з'ясування локалізації місця учинення злочину, взаємного розташування осіб на місці події, способу та обставин учинення діяння, характеру та механізму завдання винним тілесних ушкоджень.

Зазначено, що слідчий експеримент для визначення механізму злочину може бути спрямований на вирішення низки питань, зокрема: 1) конкретного місця чи окреслення меж ділянки, де потерпілому було спричинено тілесних ушкоджень; 2) взаємного розташування та поз підозрюваного й жертви, їх пересувань; 3) способу нанесення ушкоджень, а саме: з використанням знаряддя чи ні; характеру його утримання; траєкторій нанесення; використання знаряддя дистанційно чи при безпосередньому контакті тощо; 4) можливості нанесення ушкодження вказаним способом за умов певного взаємного розташування та поз підозрюваного й жертви; відповідності пошкоджень та слідів на тілі й одязі жертви, на тілі й одязі підозрюваного за умов опору потерпілого, на елементах обстановки місця події; 5) можливості залишення жертви в небезпечних умовах (дії високих чи низьких температур

тощо), за наявності котрих вона була здатна отримати тілесні ушкодження; б) можливості нанесення ушкоджень потерпілим самостійно.

Виявлено, що під час розслідування злочинів досліджуваної категорії обов'язково проводяться судово-медичні експертизи трупа (100% випадків); часто призначаються також експертизи: судово-медичні (судово-біологічні) речових доказів (51%), судово-психіатричні (49%), дактилоскопічні (12%); холодної зброї (11%). За потреби проводяться інші види досліджень: медико-криміналістичні (10%); психолого-психіатричні (8%); судово-наркологічні (7%); трасологічні: слідів взуття (4%), знарядь (2%), транспорту (1%) тощо.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукового завдання, яке полягає в проведенні комплексного аналізу особливостей розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого, а також розроблено та обґрунтовано на цій основі рекомендації, спрямовані на його удосконалення. Найсуттєвішими науковими та практичними результатами дослідження є такі:

1. Криміналістичну характеристику умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого, сформульовано як систему відомостей про криміналістично вагомі ознаки цього різновиду злочинів, котра сприяє побудові слідчих версій та вирішенню низки завдань розслідування. Її структуру складають: особа злочинця; мотиви; способи підготовки, учинення та приховування; обстановка, місце й час; слідова картина злочину; особа жертви.

2. Надано характеристику особи злочинця: переважно це чоловік (88,8%) у віці 19-49 років (частіше 30-39 років); місцевий, який мешкає у власному житлі, а за його відсутності – у родичів, співмешканців чи друзів; неодружений; не працює і не навчається, але у разі зайнятості виконує роботу, що не потребує високого рівня освіти, оскільки у нього вона загальна середня (базова або повна), рідше – професійно-технічна; раніше не судимий; середнього фізичного розвитку; котрий самостійно вчинив злочин, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння; на обліку у нарколога та психіатра не перебуває.

Під час здійснення посягання злочинці переважно мотивовані ворожнечею до жертви (64,6%), рідше мають місце інші мотиви: корисливий, хуліганський, ревності, помста, страх. Серед жінок не виявлено фактів скоєння злочинів з хуліганських та корисливих мотивів – більшість з них спонукала ворожнеча.

3. Особи, які спричиняють умисні тяжкі тілесні ушкодження, що призводять до смерті потерпілого, часто використовують неповні за структурою способи злочину, не ускладнюючи їх діями з підготовки чи приховування.

Різновиди способів, знарядь та засобів їх учинення класифіковано за такими підставами: *за формою діяння*: шляхом дії чи бездіяльності; *за методом діяння*: за допомогою знарядь та засобів (зброї; інструменту; транспортного засобу; хімічних речовин тощо); без допомоги знарядь та засобів (удари руками, ногами, іншими частинами тіла, головою жертви о тверду поверхню; стрибання на жертву тощо); з використанням фізичних чи природних сил або явищ (ураження електрострумом тощо); з використанням фізіологічних особливостей людини (залишення в умовах дії на організм високої чи низької температури тощо); з використанням рельєфу місцевості, будівель (виштовхування, скидання з висоти, у водоймище тощо); *за методом впливу*: безпосередній (фізичний, хімічний, біологічний тощо) та опосередкований (психічний) вплив; *за кількістю способів*: одиничні (будь-який окремо) та комплексні (декілька одночасно); *за цільовим призначенням знарядь та засобів*: використання знарядь, спеціально призначених чи пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень (зброї, вибухівки тощо); використання предметів, не призначених для нанесення тілесних ушкоджень («випадкового знаряддя», інструменту, предметів побутового вжитку тощо); *за порядком підготування, отримання та застосування знарядь та засобів*: використання знарядь (засобів), наявних у злочинця із собою та заздалегідь передбачених ним для нанесення тілесних ушкоджень (зброя, вибухівка, кухонний чи побутовий інструмент тощо); використання знарядь (засобів), наявних у злочинця із собою та не передбачених ним заздалегідь, але застосованих для нанесення тілесних ушкоджень (різного роду інструмент, пляшка, сумка з важким предметом тощо); використання знарядь (засобів), знайдених на місці злочину або поблизу від нього (палка, каміння, уламок скла тощо); застосування знарядь (засобів), відібраних у жертви, яка, погрожуючи ними, спровокувала конфлікт; застосування знарядь (засобів), відібраних у жертви, яка мала їх при собі, не намагаючись використати жодним чином.

4. Типові обстановка, місце й час вчинення злочинів досліджуваної категорії характеризуються тим, що їх здійснюють протягом всього року, незалежно від пори (трохи частіше влітку), з 18 до 24 години вихідного або святкового дня (51,1%), переважно у квартирах та приватних будинках (52,6%), розташованих в обласних центрах або у містах з населенням більше 500 тис. жителів.

Основні матеріальні сліди учинення умисних тяжких тілесних ушкоджень, що призвели до смерті потерпілого, представлено у вигляді системи даних:

1) сліди, в яких відображаються дії правопорушника: 1.1) сліди насильства на тілі та одязі жертви: сліди від дії руками, ногами чи іншими частинами тіла; сліди від знарядь; сліди-нашарування слини, сечі, потожирової речовини, інших виділень правопорушника; 1.2) сліди на власних тілі й одязі правопорушника: сліди від дій частинами тіла убій жертви; сліди-нашарування біологічних виділень жертви, її волосся, часток шкіри; 1.3) сліди на знаряддях злочину та оточуючих предметах: сліди-відображення рук, ніг, взуття, знарядь,

транспорту; сліди від застосування зброї, вибухівки; мікрооб'єкти; сліди крові; сліди-нашарування слини, сечі, потожирової речовини, інших виділень правопорушника; 1.4) зміни в обстановці: пересування, пошкодження окремих об'єктів; залишені зброя, знаряддя, інші предмети; сліди пожежі, вибуху, сильнодіючих хімічних та інших речовин тощо;

2) сліди, в яких відображаються дії жертви: 2.1) сліди від опору жертви на тілі та одязі правопорушника, на знаряддях злочину: сліди від впливу руками, ногами чи іншими частинами тіла; від знарядь, що потрапили до рук жертви; сліди-нашарування біологічних виділень жертви; сліди-відображення рук жертви; 2.2) сліди від опору жертви на її власних тілі й одязі: сліди від дій частинами тіла убійці злочинця; від знарядь, що потрапили до рук жертви; сліди-нашарування біологічних виділень злочинця, його волосся, часток шкіри; 2.3) сліди на оточуючих предметах: сліди-відображення рук, ніг, взуття тощо; мікрооб'єкти; сліди крові; сліди-нашарування біологічних виділень жертви; 2.4) зміни в обстановці: пересування, пошкодження окремих об'єктів тощо; залишені речі.

Надано характеристику особи жертви злочину: переважно це чоловік (71,2%) у віці 30-49 років, з європейською зовнішністю, середньо розвинений фізично, місцевий мешканець, не працює та не навчається, знайомий зі злочинцем, під час нападу перебував у стані алкогольного сп'яніння.

5. Запропоновано систему типових слідчих ситуацій, які формуються у ході розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого, *на початковому етапі розслідування*: 1) за можливістю отримання від жертви інформації про подію: 1.1) у певному місці виявлено труп або особа помирає, не приходячи до свідомості; 1.2) жертва надає окремі відомості певній особі, після чого помирає; 1.3) потерпілий до настання смерті надає показання слідчому; 2) відповідно до ступеня інформованості щодо особи жертви: 2.1) відсутня інформація щодо особи загиблого; 2.2) наявна інформація щодо особи загиблого, отримана від певної особи; 2.3) потерпілий надає інформацію щодо себе до настання смерті; 3) відповідно до ступеня інформованості щодо особи злочинця: 3.1) особу злочинця встановлено та його затримано під час або безпосередньо після вчинення злочину; 3.2) особу злочинця не встановлено, але є окремі дані, що дозволяють його розшукувати; 3.3) не виявлено інформації про особу злочинця; та *на подальшому етапі розслідування*: 4) відповідно до позиції підозрюваного щодо визнання ним вини чи бажання давати показання: 4.1) цілком визнає свою вину; 4.2) не визнає свою вину; 4.3) визнає свою вину частково; 4.4) відмовляється давати свідчення.

Для названих типових ситуацій розроблено програми дій слідчого, спрямовані на їх вирішення.

6. Досліджено тактичні особливості провадження окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема допитів підозрюваного, потерпілого й свідків; слідчого експерименту.

Визначено, що показання підозрюваного мають відображати коло відомостей, котрі умовно можна розподілити на три складові: 1) події, що мають відношення до злочину та відбувались до його початку; 2) все, що стосується механізму злочину безпосередньо за період його скоєння; 3) події, що мають відношення до злочину та відбувались після спричинення тілесних ушкоджень. Щодо кожної зі складових окреслено предмет допиту у вигляді відповідних запитань.

Виділено категорії осіб, які можуть виступати свідками при розслідуванні умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого: особа, що виявила труп чи ще живого потерпілого; очевидці вчинення злочину, котрими можуть бути родичі та знайомі потерпілого або підозрюваного, у тому числі сусіди й колеги по роботі, особи, які випадково опинились на місці події; працівники служби швидкої медичної допомоги та лікарні; особи, котрі не є очевидцями, але від інших людей дізнались про обставини злочину. Визначено основні питання, що складають предмет допиту осіб зазначених категорій.

Вивчення вироків та матеріалів архівних кримінальних справ показало, що при розслідуванні злочинів досліджуваної категорії слідчі експерименти (відтворення обстановки та обставин події) переважно проводились з метою з'ясування: локалізації місця учинення злочину в межах певної території; взаємного розташування безпосередніх учасників та інших присутніх осіб на місці події; способу та обставин учинення діяння; характеру та механізму нанесення винним тілесних ушкоджень.

Визначено коло питань, для перевірки яких проводиться слідчий експеримент з метою з'ясування: механізму учинення злочину в цілому або на окремих його стадіях; чи орієнтується особа на місці події тощо.

7. Під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого, в обов'язковому порядку проводяться судово-медичні дослідження трупа. Крім того, серед інших видів експертиз найчастіше призначаються судово-медичні (судово-біологічні) експертизи речових доказів, судово-психіатричні, дактилоскопічні, експертизи холодної зброї. У разі потреби проводяться й інші види експертних досліджень для з'ясування вагомих обставин події, зокрема медико-криміналістичні, психолого-психіатричні та психологічні, наркологічні, трасологічні тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Лускатова Т. О. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого / Т. О. Лускатова // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 2 (66). – С. 528-535.

2. Лускатова Т. О. Особа жертви у криміналістичній характеристиці умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого / Т. О. Лускатова // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 4 (68). – С. 408-415.

3. Лускатова Т. О. Структура криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого / Т. О. Лускатова // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2014. – № 2 (71). – С. 315-324.

4. Лускатова Т. А. Мотивы совершения умышленных тяжких телесных повреждений, повлекших смерть потерпевшего / Т. А. Лускатова // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. – 2014. – № 10 (100). – С. 32-35.

5. Лускатова Т. О. Мотиви дій особи у складі криміналістичної характеристики злочину / Т. О. Лускатова, О. В. Лускатов // Криміналістичний вісник. – 2014. – № 2 (22). – С. 48-54.

6. Лускатова Т. О. Призначення судових експертиз під час розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого / Т. О. Лускатова // Право і суспільство. – 2015. – № 3, ч. 3 – С. 188-193.

7. Лускатова Т. О. Сукупність ознак особи, яка вчинила умисні тяжкі тілесні ушкодження, що спричинили смерть потерпілого / Т. О. Лускатова // Впровадження нового Кримінального процесуального кодексу України в правоохоронну діяльність та навчальний процес: досвід та шляхи удосконалення : матеріали наук.-практ. конф., 5 квітня 2013 р., м. Харків. – Х. : ХНУВС, 2013. – С. 146-152.

8. Лускатова Т. О. Види способів учинення умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого / Т. О. Лускатова // Актуальні проблеми правоохоронної діяльності та юридичної науки : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 19-20 вересня 2013 р., м. Дніпропетровськ. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. – С. 602-605.

9. Лускатова Т. О. Деякі аспекти дослідження жертв умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого / Т. О. Лускатова // Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в умовах євроінтеграції : матеріали україно-польської наук.-практ. конф., 15 листопада 2013 р., м. Дніпропетровськ. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. – С. 219-221.

10. Лускатова Т. О. Деякі питання розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого, в контексті захисту прав людини / Т. О. Лускатова // Права людини: теорія, реальність, перспективи : матеріали науково-практичного семінару, 12 грудня 2013 р., м. Дніпропетровськ. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. – С. 286-288.

11. Лускатова Т. О. Часові та просторові характеристики учинення умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого /

Т. О. Лускатова // Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні : матеріали науково-практичного семінару, 30 квітня 2014 р., м. Дніпропетровськ. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. – С. 30-32.

12. Лускатова Т. О. Обстановка вчинення умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого / Т. О. Лускатова // Теорія та практика протидії злочинності в сучасних умовах : тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародної науково-практичної конференції, 31 жовтня 2014 р. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. – С. 220-223.

13. Лускатова Т. О. Тактичні особливості допиту підозрюваного у заподіянні умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого / Т. О. Лускатова // Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 5 грудня 2014 р., м. Харків. – Х. : ХНУВС, 2014. – С. 472-474.

14. Лускатова Т. О. Обстановка, місце та час учинення умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого / Т. О. Лускатова // Актуальні питання теорії та практики криміналістичної науки : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 50-річчю кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, 23 січня 2015 р. // Національна академія внутрішніх справ. – К. : Видавничий дім «Гельветика», 2015. – С. 297-299.

АНОТАЦІЯ

Лускатова Т. О. Розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. – Дніпропетровськ, 2015.

У дисертації на монографічному рівні досліджено теоретичні та практичні аспекти розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого. На основі аналізу наукових джерел, анкетування працівників органів внутрішніх справ, вивчення судово-слідчої практики розроблено структуру криміналістичної характеристики вказаного злочину; класифіковано способи його учинення; охарактеризовано ознаки осіб злочинця та його жертви; систематизовано матеріальні сліди; визначено обстановку, місце й час, мотиви діяння. Сформульовано типові слідчі ситуації початкового та подальшого етапів розслідування й розроблено програми дій, спрямовані на їх вирішення. У роботі приділено увагу тактичним особливостям проведення допитів осіб з різним процесуальним статусом,

слідчих експериментів для визначення обставин і механізму спричинення тілесних ушкоджень; окремим аспектам призначення судових експертиз.

Ключові слова: умисні тяжкі тілесні ушкодження, смерть потерпілого, криміналістична характеристика, типова слідча ситуація, програма дій, тактика.

АННОТАЦІЯ

Лускатова Т. А. Расследование умышленных тяжких телесных повреждений, повлекших смерть потерпевшего. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Днепропетровский государственный университет внутренних дел. – Днепропетровск, 2015.

В диссертации на монографическом уровне рассмотрены теоретические и практические аспекты расследования умышленных тяжких телесных повреждений, повлекших смерть потерпевшего.

Автором проанализировано значительное количество научных трудов, изучены материалы архивных уголовных дел, проанкетированы сотрудники органов внутренних дел, использованы статистические данные МВД и Генеральной прокуратуры Украины.

В ходе исследования разработаны основные положения криминалистической характеристики умышленных тяжких телесных повреждений, повлекших смерть потерпевшего. При этом определена структура данной категории, раскрыто содержание ее элементов. Предложены характеристики личности преступника и его жертвы, показаны взаимосвязи между ними по ряду признаков; акцентировано внимание на необходимости установления мотивации деяния. Определено, что особенностью способа преступления является преимущественное отсутствие действий по его подготовке или сокрытию. Классифицированы виды способов, орудий и средств причинения умышленных тяжких телесных повреждений, повлекших смерть потерпевшего. Система данных об основных материальных следах преступления рассмотрена в совокупности с типовыми обстановкой, местом и временем его совершения.

С учетом результатов изучения уголовных дел сформированы типичные ситуации, которые выделены на основании возможности получения от жертвы сведений о событии, информированности о ней и о преступнике на начальном этапе следствия, а также относительно позиции подозреваемого о признании вины и желании давать показания на его последующем этапе. Определены основные направления расследования и рекомендованы программы, состоящие из следственных (розыскных) и иных действий, способствующие разрешению типичных ситуаций.

Рассмотрены тактические особенности производства ряда следственных

(розыскных) действий: допросов подозреваемого, потерпевшего и свидетелей, следственного эксперимента, назначения некоторых видов судебных экспертиз. Содержание предмета допроса подозреваемого предложено для наиболее благоприятной ситуации в качестве исходного алгоритма, на основе которого, используя разные тактические приемы, можно планировать содержание допросов таких субъектов и в более сложных ситуациях. При наличии возможности допрос потерпевшего рекомендовано производить немедленно, для получения сведений об основных обстоятельствах события. Выделены категории лиц, могущих выступать свидетелями, и определены основные вопросы, составляющие предмет допроса для каждой из них. Для проведения следственных экспериментов с целью установления механизма совершения преступления, а также проверки степени знакомства виновного с обстановкой места происшествия разработаны перечни соответствующих вопросов. Определены виды судебных экспертиз, наиболее часто используемые при расследовании умышленных тяжких телесных повреждений, повлекших смерть потерпевшего; по основным из них рекомендован круг вопросов экспертам.

Ключевые слова: умышленные тяжкие телесные повреждения, смерть потерпевшего, криминалистическая характеристика, типичная следственная ситуация, программа действий, тактика.

SUMMARY

Luskatova T. O. Investigation of intentional infliction of bodily harm that caused injured's death. – *The manuscript.*

The thesis is for candidate degree of legal sciences on speciality 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Examination; Operational-Search Activity. – The Dnipropetrovs'k State University of Internal Affairs. – Dnipropetrovs'k, 2015.

The research has been done on the monographic basis on the theoretical and practical aspects of the investigation of the intentional infliction of bodily harm that caused injured's death. The forensic description structure of the crime mentioned above is based on the learned treatise, the internal affairs bodies questioning survey and the examination of judicial and investigative practice; the ways of committing it have been classified; a criminal personality and their victim's characteristic features have been characterized; the material traces have been systemized; the circumstances, place, time and motives of the act have been identified. Typical investigative situations of the opening and later investigation phases have been formulated and a solution-oriented agenda has been developed. The attention is paid to the tactical peculiarities of questioning people with a different standing, investigation experiments to identify the circumstances and the mechanism of the assault; some particular aspects of commissioning expert evaluations.

Key words: intentional infliction of bodily harm, injured's death, forensic description, typical investigative situation, action agenda, tactics.